

Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.
Серія 20. Біологія. – 2016. – випуск 6. – С. 143 - 147

УДК 630. (477. 87)

Ярема Ю.М., Тюх Ю.Ю.

РОЗШИРЕННЯ ТЕРИТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «СИНЕВИР»

Охарактеризовано унікальність і природоохоронну цінність території урочища «Кам'янка» Міжгірського району Закарпатської області з метою її включення до Національного природного парку «Синевир».

Національний природний парк «Синевир», урочище «Кам'янка», біологічна та екологічна цінність об'єкта, праліси, старовікові ліси, криволісся.

Територія, яка пропонується для оптимізації функціональної цілісності Національного природного парку «Синевир» - це гірські лісові екосистеми, що мають важливе значення у геоморфологічному, біогеографічному та ландшафтному відношеннях.

Національний природний парк «Синевир», площею 42704 га., має ряд специфічних екологічних, ландшафтних та біологічних рис, які не були враховані при його організації у 1989 році. До нього не було включено місцевості, які прилягають до Терезького водосховища, але в 2011 році урочище Вільшанка Вільшанського природоохоронного науково-дослідного відділення площею 2304га. включено до складу НПП «Синевир», що створює разом із теперішньою його територією, цілісну систему ландшафтів верхньої частини басейну р.Тереблї.

Урочище «Кам'янка» загальною площею 575,5 га. є унікальним в науковому і природоохоронному відношеннях за кількістю зростання пралісових та старовікових лісів (93,1% від загальної площі урочища), а також рідкісних рослинних угруповань що занесені до Зеленої книги України та рідкісних червонокнижних видів рослин і тварин.

На сьогодні актуальним є розширення території Парку, відповідно на виконання Закону України від 21.09.2000 р. № 1989 – III «Про загальнодержавну програму формування екологічної мережі України на 2000 – 2015 р.р.», Закону України від 24.06.2004 р. «Про екологічну мережу України», Указу Президента України від 23.05.2005 р. № 838/2005 «Про заходи щодо подальшого розвитку природно – заповідної справи в Україні» та рішення Закарпатської обласної ради від 12.01.2006 р. № 695 «Про програму перспективного розвитку природно – заповідної справи та екологічної мережі в Закарпатській області на 2006 – 2020 роки».

За фінансової підтримки Франфуртського зоологічного товариства (Німеччина) та координації Товариства охорони птахів України в 2014 році виконано Проект «Збереження Карпатських пралісів і старовікових лісів», дев'ятьма національними природними парками Українських Карпат, в тому числі і Національним природним парком «Синевир», де передбачається розширення його території площею на 575,5га за рахунок урочища «Кам'янка» Міжгірського лісництва державного підприємства Міжгірського лісового господарства та земель запасу Міжгірської районної адміністрації.

Розширення території національного природного парку «Синевир» за рахунок окремих урочищ суттєво сприяє зменшенню фрагментації природного середовища, а

також дозволяє об'єднати частково розмежовані лісові масиви різного функціонального призначення. Зростає можливість об'єднати важливі урочища в одному екологічному просторі, що забезпечується природоохоронним режимом.

Уся ця територія входить до складу Карпатської екологічної мережі і є важливою умовою збереження ландшафтного та біологічного різноманіття Карпат і, зокрема, важливих ділянок давніх букових лісів та пралісів: буково – яворово – ясеново – в'язових, буково – ялицево – ялинових і гірськососнових пралісів.

Екологічна та біологічна цінність Кам'янки для розширення території Парку полягає в тому, що на урочище перебуває разом із його територією у Карпатському зоогеографічному районі в межах Центрально - Європейського округу, де поширена значна кількість рідкісних видів наземних хребетних тварин, птахів з високим національним та міжнародним природоохоронним статусом.

Урочище «Кам'янка» безпосередньо межує з Остріцьким природоохоронним науково – дослідним відділенням (сьогодні перебуває в підпорядкуванні Міжгірського лісництва державного підприємства Міжгірського лісового господарства, а також землі запасу – субальпійський пояс зростання заростів криволісся, що віднесені до Міжгірської районної адміністрації).

Лісові екосистеми Кам'янки загальною площею 575,5га., в т.ч. вкритої лісом площі 338,3га. (58,7%), що являються буково – ялицево – ялиновими пралісовими ділянками та 197,7га. (34,2%), де зростають особливо цінні рідкісні рослинні угруповання заростей криволісся сосни гірської (*Pinus mugo Turra*) та яловця сибірського (*Juniperus sibirica Burgsd.*), що є теж пралісами, а решта площі становлять субальпійські луки 28,5га (5%), камяні розсипи – греготи 11га (2,1%)[1].

На південно-західних експозиціях гори Кам'янка з частковими заростями криволісся сосни гірської та яловця сибірського є місцем гніздування орла беркута (*Aquila chrysaetos L.*), а на південно-східній експозиції в межах зростання смерекового лісу і криволісся є місцями гніздування та токовища глухаря (*Tetrao urogallus L.*), що занесені до Червоної книги України.

В лісових екосистемах та чагарникового криволісся цього урочища, де зростають пралісові ділянки сформувались рідкісні рослинні угруповання, місця зростання та перебування рідкісних видів рослин і тварин, що є цінним природним комплексом, який має високу біологічну цінність як екологічний коридор між ділянками природно – заповідного фонду.

За результатами наукових досліджень та проведеної інвентаризації і ідентифікації пралісів і старовікових лісів, проведених в 2014 році в рамках виконання проекту «Збереження Карпатських пралісів» в урочищі «Кам'янка» зростає 536,0 га., пралісів віком 140-190 і більше років, тобто ними вкрита майже вся територія або 93,1% від загальної площі 575,5 га., в т.ч. на землях субальпійського поясу – праліси чагарникового криволісся сосни гірської та яловця сибірського площею 197,7га. віком 100-140 років.

В межах субальпійського поясу гори Кам'янка панівною рослинністю є чагарникова та трав'яна: зарості криволісся сосни гірської - 148,4га., яловця сибірського - 35,8га., душекії зеленої (*Alnus viridis D C.* -13.5га.), чорнично - мохові пустощі, зелені мохи, а також фонові, рідкісні і зникаючі види рослин.

В підліску зустрічаються верба козяча (*Salix caprea L.*), верба силезійська (*Salix silesiaca Willd.*), таволга в'язолиста (*Spiraea ulmifolia Scop.*), горобина звичайна (*Sorbus aucuparia L.*), жимолость (*Lonicera nigra L.*), вовче лико (*Daphne mezereum L.*), смородина карпатська (*Ribes carpaticum Kit.*), які є типовими представниками високогірної рослинності.

Корінною чагарниковою рослинністю криволісся є сосна гірська (жереп),

яловець сибірський (оросі), душекія зелена або вільха зелена (лиляч), що природно сформовані в основному непрохідними заростями. У верхній межі лісу сформувались своєрідні кліматичні умови. У поєднанні з ними снігові лавини, що постійно сходять із верхів'я гори Кам'янка вниз по схилу сприяють формуванню криволісся, що стелиться до землі. Незначні площі прогалин згаданих територій зайняті високогірними луками і вторинними луками. Поширення заростів криволісся гори Кам'янка частково розірваний смугастим розташуванням кам'яних розсипів (греготів). Його нижня межа збігається з верхньою межею лісу, що має велике природоохоронне значення, зростає на висоті від 1200-1578м. н.р.м., кам'яні розсипи (греготи) часто вкриті накипними і кушовими лишайниками та мохами. На кам'яних розсипищах зустрічається жовтець платанолістий (*Ranunculus platanifolius* L.), перестріч Гербіха (*Malampyrum Herbichii* Woloscz.).

В урочищі «Кам'янка» зростають види рослин, що занесені до Червоної книги України (2009), а саме: *Atropa belladonna* L., *Crocus Heuffelianus* Herb, *Dactylorhiza fuchsii* (Druce) Soo, (*D.*) *maculate* (L.) Soo, *Galanthus nivalis* (L.), *Gumnadenia conopsea* R.Br., *Huperzia selago* (L.) Bernh. ex Schrank et Mart., *Leucopodium vernum* (L.), *Lilium martagon* (L.), *Listera ovata* R. Br., *Lunaria rediviva* (L.), *Lycopodium annotinum* (L.), *Neottia nidus – avis* (L.) Rich, *Selaginella selaginoides* (L.) P. Beauv ex Mart. Крім того, в лісових екосистемах природного об'єкту зустрічаються чимало Червонокнижних видів, які є найпоширенішими на території Парку, зокрема це плаун-баранець (*Lycopodium selago* L), гніздівка звичайна (*Neottia nidusoris*), плаун гострий (*Lycopodium notinum* L.), скополія карніолійська (*Scopolia carniolica* Jacq), зозулинець плямистий (*Orchis maculata* L.), коручка морозниковидна (*Epipactis heleborine* L.). Серед них найпоширенішим є плаун-баранець.

В урочищі Кам'янка зростають дві асоціації, що потребують охорони, зокрема *Sphagneta depressipiceetosa*, *Pineto* (mugi) – *Sphagneta*. В цьому урочищі до Бернської конвенції віднесений вид *Campanula abietin* Griseb. et Schenk.

Тваринний світ пропонується для оптимізації цілісності території національного природного парку «Синевир», - урочище «Кам'янка» досить різноманітний і багатий на рідкісні, зникаючі та корисні види, які заслуговують на охорону, а гірські потоки - на водну фауну рідкісних та зникаючих видів. В урочищі зустрічаються 9 видів земноводних, серед яких 5 видів Червоної книги України (2009), зокрема саламандра плямиста (*Salamandra salamandra* L), тритон карпатський (*Triturus montandoni* B), тритон альпійський (*Triturus alpestris* L.), кумка жовточерева (*Bombina variegata* L.), жаба прудка (*Rana dalmatina* Bonap.), 7 видів плазунів, серед яких 2 - рідкісних: мідянка звичайна (*Coronella austriaca* L.) і полоз лісовий (*Elaphe longissima* L.) – Червона книга України[2;3]

Зокрема в цьому урочищі, де зростають букові старовікові ліси та праліси, найбільш поширеним видом серед яких є саламандра плямиста, яка фактично не трапляється у інших зоографічних районах України.

Фауна птахів нараховує 136 видів, в т.ч. 101 вид гніздовий, 23-мігруючі, 4-виключно зимуючі, серед них хижі птахи: сови – 9 видів, соколоподібні-13 видів. Групу рідкісних видів птахів Червоної книги України (2009) представляють 34 види. Ссавців нараховується 44 види, в т.ч. 13 видів, що занесені до Червоної книги України (2009). В досліджуваному урочищі «Кам'янка» та на межуючих територіях багате різноманіття горобиних птахів - найбільшу кількість видів налічує родина мухоловкові – *Muscicapa pidae*, що об'єднує 16 видів співучих птахів, родина в'юркові – *Fringillidae*, що включає 12 видів, а також родина кропив'янкові – *Sulvidae*, об'єднує 10 видів птахів[3].

Проте, запропоновані для розширення території національного природного

парку «Синевир» за рахунок природних об'єктів є особливо сприятливими для збереження рідкісних видів птахів ряду соколоподібні Falconiformes, що входять до складу Червоної книги України – 5 видів: підорлик малий (*Aquila pomarina* Brehm), орел-карлик (*Hieraetus pennatus* Gmelin), зміїд (*Circaetus gallicus* Gmelin), орел беркут (*Aquila chrysaetos* L.), сапсан (*Falco peregrinus* Tunstall). В бучинах цих об'єктів найбільш репрезентовані ряд дятлоподібні Piciformes, що об'єднує 3 види Червоної книги України, популяційний стан яких залежить від наявності букових пралісів та старовікових лісів, одним із яких є жовна чорна (*Dryocopus martius* L.) найбільший за величиною від птахів в Європі, що гніздиться здебільшого в пралісах. Цей вид дятла не тільки очищає стовбури найбільш хворих дерев, але й забезпечує житлом найменшу у Європі сову і найбільш рідкісну в Україні – сичика горобця (*Glaucidium passerinum* L.), що занесений до Національної Червоної книги. Особливими реліктами серед птахів є орел беркут (*Aquila chrysaetos* L.) та лелека чорний (*Ciconia nigra* L.).

На території урочища «Кам'янка» налічується 36 видів ссавців, що належать до 7 рядів. Серед рідкісних ссавців, що занесені до Червоної книги України, які постійно перебувають на цій території, нараховується 9 видів. Найбільш чисельними у видовому відношенні, що постійно перебувають на досліджуваних ділянках є рукокрилі.

Найпоширенішими представниками ссавців, що зустрічаються в природних екосистемах урочища «Кам'янка», – є їжак південний (*Erinaceus europaeus* L.), бурозубка мала (*Sorex minatus* L.), бурозубка звичайна (*Sorex araneus* L.), кутора мала (*Neomys todiaeus* Schieb.), кріт звичайний (*Talpa europaea* L.), кутора звичайна (*Neomys todiaeus* Schieb.), нічниця гостровуха (*Myotis blythi* Tomas), нічниця велика (*Myotis myotis* Borkh), вухань сирій (*Plecotus austriacus* Tomas), вечірниця руда (*Nyctalus noctula* L.), нетопир малий (*Pipistrellus pipistrellus* Schreber), куниця лісова (*Martes martes* L.), куниця кам'яна (*Martes toina* Erxl), тхір темний (*Putorius putorius* L.), горностаї (*Mustella erminea* L.), ласка південна (*Mustella nivalis* L.), заєць русак (*Lepus europeus* Pallas), білка (*Sciurus vulgaris* L.), борсук (*Meles meles* L.), видра річкова (*Lutra lutra* L.), миша жовтогорла (*Apodemus flavicollis* Melchior), руда полівка (*Clethrionomys glareolus* Sch.), ведмідь бурий (*Ursus arctos* L.) [3], вовк (*Canis lupus* L.), лисиця звичайна (*Vulpes vulpes* L.), кіт лісовий (*Felis silvestris* Schreb.), рись (*Lynx lynx* L.), дика свиня (*Sus scrofa* L.), косуля європейська (Сарна європейська) – *Capreolus capreolus* L.), олень благородний (*Cervus elaphus* L.) [3].

Наведене вище свідчить про те, що урочище «Кам'янка» – є своєрідним резерватом для диких тварин, звірів, птахів, а особливо для копитних, які мігрують у понижені місця при випаданні великої кількості снігу в горах, де в нижніх поясах гірського рельєфу є найбільша кормова база при меншому вкритті снігового покриву, а також восени при досяганні букових горішків, насіння лісових деревних, кущових та чагарникових видів порід - великої кількості горобини, ягід та корисних кормових трав.

Розширення території НПП «Синевир» дасть можливість забезпечити повноцінну охорону біорізноманіття всієї території верхів'я річки Теремля та річки Ріка-Воловець, сприятиме розширенню рекреаційної та еколого-освітньої діяльності, дасть поштовх для розширення науково-еколого-пізнавального розвитку (влаштування екологічних, наукових-пізнавальних стежок, наукового моніторингу, туризму).

Проектована територія урочища Кам'янка 575,5 га має високу ґрунтозахисну і водорегулюючу значущість даного регіону, оскільки схили перевищують 30° і нижче розміщений водозбір для районного центру смт. Міжгір'я.

Враховуючи вище наведене, Національний природний парк «Синевир» сприятиме не лише збереженню «insitu» природної спадщини, але й буде виконувати

багатогранну наукову, екологічну, економічну, соціально–культурну функції з метою раціональної взаємодії суспільства і природи.

Висновки

Попередні наукові дослідження свідчать про унікальність території урочища «Кам'янка» Міжгірського району - Закарпатської області в природоохоронному відношенні.

Територія є перспективною для розширення НПП «Синевир», характерною ознакою якої є незмінені природні ландшафти дикої природи, де зростають старовікові ліси і праліси з гірськососновим криволіссям, які є ґрунтозахисними і водорегулюючими.

Урочище має багате флористичне та фауністичне розмаїття, типове для верхньої межі лісу і субальпійського поясу, криволісся із зростанням заростей сосни гірської (*Pinus mugo*) та яловця сибірського (*Juniperus sibirica*).

Вказана територія заслуговує на включення її до природно-заповідного фонду України, оскільки до її складу входять, праліси (167,8 га), старовікові ліси (117,6 га), господарські ліси (52,9 га), кам'яні розсипи (34,8 га), пасовища (4,7 га), зарості сосни гірської і яловцю сибірського (197,7 га). Проектована площа всього становить (575,5 га).

Використана література:

1. Матеріали лісовпорядкування Міжгірського лісництва «ДП Міжгірський ЛГ». Ірпінь: Ліспроєкт . - 2010р. – С. 18-32.
2. Червона книга України (рослинний світ). К.: Глобалконсалтінг. НАН України. 2009 - С. 48; 45.
3. Червона книга України (тваринний світ). К.: Глобалконсалтінг. НАН України. 2009 - С. 440, 537, 543, 545.

Ю.М. Ярема, Ю.Ю. Тях

РАСШИРЕНИЕ ТЕРРИТОРИИ НАЦИОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКА «СИНЕВИР»

Приведена характеристика урочища «Кам'янка» Межгорського району Закарпатської області. Подчеркнуто ее уникальность, природоохранное и водорегулирующее значение, а также значение в сохранении биологического разнообразия.

U.M. Yarema, U.U. Tyukh

EXPANSION OF THE TERRITORY NATIONAL NATURAL PARK «SYNEVIR»

The characteristic of the natural boundary Kamyanka of the Mezhygirsky region of Zakarpatska area is provided. Expressly its unique ness, the nature protection and water biological diversity.

Надійшла 10. 06. 2015 р.